

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на *Алекси Генов Апостолов*, озаглавена „ВЛАСТ И ТОТАЛИТАРИЗЪМ (СТАЛИН И СЪВЕТСКИЯТ ОПИТ)“, предложена за присъждане на научната степен „доктор на философските науки“, изготвено от чл.-кор. Ангел С. Стефанов

Дисертационният труд на доц. д-р Алекси Апостолов има внушителният обем от 650 страници и се разполага структурно във Въведение, 13 глави, разделени по параграфи, Заключение, Бележки и Литература.

Авторът на дисертацията си поставя своите изследователски цели, имайки пред очи известни исторически обстоятелства, по-важните от които са следните: 1) пулсиращите революционни настроения и действия от 1905 г. до октомврийската революция през 1917 г. в царска Русия срещу различни форми на потисничество, овладени от марксистката идея за промяна на обществения строй; 2) изготвеният от М. Бакунин и С. Нечаев „Катехизис на революционера“, който стои в основата на болшевишката практика и морал; 3) главната характеристика на болшевишката партия „е в способността ѝ за единодушно действие под ръководството на гениален вожд и в пълна зависимост от него, което включва и неговите грешки. Следователно, без вожда и предоставена сама на себе си тази партия неминуемо се оказва несъстоятелна.“ (с. 7); и 4) открояване на ситуация на идеологическа диктатура и практически неограничена политическа власт на Сталин от 30-те години на миналия век до началото на Втората световна война в бившия Съветски Съюз, чиито ясен белег са безмилостно провежданите чистки, или чрез думите на М. Джилас: „Сталин постави знак за равенство между идеята и собствената си власт, между държавата и собствената си личност“.

Тези обстоятелства са маркери на един разтеглен във времето социално-историческия фон, на който доц. А. Апостолов си поставя своите изследователски цели. Те са намирането на отговори на няколко въпроса – вж. с. 4-5, които могат да се обобщят чрез питането: как се ражда революционерът и как впоследствие той се преобразява като активна обществена фигура от борец срещу самодържавието в завършен тоталитарен управник, изкачил се до върха на властта?

Някои изследователи на политическия възход на Сталин слагат ударение върху неговите личностови качества, като по този начин преекспонират – иначе приципно неоспорваната – роля на личността в историята. В тази връзка авторът на дисертацията представя и коментира обстойно семейната и социална среда, в която като дете и младеж е израснал и е бил възпитаван Сталин, като по този начин се проследява оформянето на неговата личност. Изявени са типични белези на неговия характер – борбеност, но и търпение и постоянство, отмъстителност, но и самоидентификация с любимия му литературен герой-бунтар Коба. Подробно е осветлен пътят на Сталин към болшеvizма и възприемането от него на марксистки идеи с ясни и практически измерения. Така, без да negliжира характерните качества на личността на бъдещия диктатор, авторът търси наред с това отговор на посочения основен въпрос в по-широк социален контекст, а именно в природата на болшеvizма като политическо движение, както и „в особеностите на Русия като страна с традиции за авторитарно управление и неговото приемане от масите“ (с. 16).

А. Апостолов успява да опише детайлно Лениновото влияние върху Сталин. „Джугашвили открива в Лениновата революционна общност това, което съответства на неговите вътрешни потребности“ (с. 55). Изявена е поредица от събития, допринесли за издигането на бъдещия вожд в

ръководството на болиевишката партия. Подкрепата му на Лениновата теза за прерастване на буржоазно-демократичната революция в социалистическа, в противовес на предишната му позиция, инспирирана от Каменев, му осигурява през 1917 г. преизбиране за член на ЦК, а последващото му избиране и за член на Политбюро укрепва позицията на Сталин като един от известните партийни лидери. Изяснено е обстоятелството, че Сталин отлично се възползва от концентрирането на политическата власт и идеологическата еднолинейност в ръководството на партията след нейния 10-ти конгрес. Това му позволява да се издигне до поста генерален секретар на ЦК. Отбелязва се също така, че без сам да е създател на централната партийна машина, Сталин успява да овладее партийния апарат, който „осъществява надзор над мрежата от областни, градски и районни партийни комитети, над масовите обществени организации“ (с. 116-117).

А. Апостолов разглежда двете последни статии на Ленин от 1923 г. във в. „Правда“ като индикативни за справянето с бюрокрацията не само в държавния, но и в партийния апарат. Става дума за нещо, което е наследство от царското минало, и което Сталин успява да оседлае и направлява в качеството си на партиен лидер. Тъкмо овладяването на партийната и държавна бюрокрация му предоставя впоследствие пълна и непоклатима власт като тоталитарен управник. Наред с това авторът на дисертацията изяснява подробно два ключови момента: 1) че подкрепяният и вдъхновяван от Сталин култ към Ленин след неговата смърт, фактически подготвя култа към личността на самия Сталин, както и 2) обстоятелството, че Сталин подкрепя от една страна идеята за колективно ръководство на партията след Ленин, но от друга страна внушава тезата, че руският народ обича един човек да стои начело на държавата. Възприемането на тази теза се осъществява от естественото очакване този

човек да е в исторически план ученик на Ленин, а в идеологически план негов идеен систематизатор и деен последовател. Сталин успява, за разлика от Троцки, да се представи тъкмо за този недвусмислен наследник. А. Апостолов детайлно проследява и целенасоченото преследване от страна на вожда на преимуществата, носени от революционната биография, което е предимство в борбата му срещу неговите конкуренти, набедявани в „десни“ и „леви“ партийни уклони. Много подробно са проследени последователните стъпки при завземането от Сталин първо на политическата, а после и на икономическата власт в Русия през периода от края на 20-те до края на 30-те години, което го превръща в несменяем диктатор. Така авторът на дисертацията успява да отговори на своя основен въпрос за това как революционерът се преобразува в диктатор.

Бележките ми към текста на дисертацията са две. Първата е тази, че обилно използваният исторически материал затруднява ясното поднасяне на онези силови линии и фактори, които дават причинни обяснения за изкачването на Сталин от обикновен революционен агитатор до тоталитарен управник. Те присъстват в текста, но са потопени в не винаги необходима фактологичност. Втората ми бележка е за често срещаните връщания в историческите проследявания на събитията. Тези исторически зигзази, дори да са полезни като информативни допълвания в текста на една книга, могат да се минимизират в текста на една дисертация.

Авторефератът представя адекватно съдържанието на дисертацията.

Приемам изявените от автора приноси на с. 596-597.

Нямам съвместни публикации с автора на дисертацията.

След всичко казано дотук, ще гласувам с „ДА“ за присъждането на доц. д-р Алекси Генов Апостолов на научната степен „доктор на философските науки“.

София, 19.04.2016 г.

Подпис:

